

El toro

(ALDC, VI, 1288. El toro)

L'enunciat es refereix al mamífer remugant no castrat. *Toro* i *bou* són els significants de més extensió. *Toro* deriva del llat. TAURU, amb monoftongació del diftong AU > [ɔ], com CAUSA > *cosa*, PAUPÈRE > *pobre*; *taure* 4, 7 i *tauro* 5 són manlleus a l'oc., el darrer potser encruat amb *toro*; *toro de remunta* 44 (*remunta*, s. XIX, sembla un gal·licisme des del fr. *remonte* 'servei destinat a la compra i cria de cavalls i mules als establiments militars' i que ha arribat al cat. probablement a través del cast. *remonta*). *Bou* deriva del llat. BŌVEM (el seu nominatiu, BŌS, va ser substituït per BŌVIS per atracció d'aquell acusatiu) i coneix diverses var. sintagmàtiques: *bou brau* 154 (veg., més avall, *brau*); *bou de llavor* 74, 79 (*llavor* < LABOREM 'producte agrícola' → 'feina agrícola' → 'fatiga, treball'); *bou de carn* 157, destinat a l'escorxadador (*carn* < CARNEM); *bou de paretxar* 164 (< *paretxar*, der. de *pare*, no enregistrat als diccionaris dialectals, veg., més avall, *pare*); *bou sencer* 159 (pron. s[a]nser, com en val. med., del llat. SĪNCĒRUS 'enter'); *bou real* 154 (*real* en el sentit de 'principal; que té capacitat reproductiva', probablement de *reial*, der. de *rei* < RĒGE); *bou de recrio* 157, postverbal de *recriar* 'péixer i engreixar'. *Brau* (s. XIX) és un der. probablement del llat. vg. *BRABUS < *BABRUS < *BARBRUS < BARBĀRUS 'bàrbar; ferotge'.

El sema 'destinat a la fecundació' és present en *semental* 151, 165, 166, 172,

186, de *toro semental* (var. *simental* 142), der. de *sement* (< SEMĒNTIS 'sembrar; llavor') més el suf. -al (< -ALE) 'destinat a llavor, a la cria' (tant *semental* com *simental* es troben en murcià i manxec); *pare* 162 (< PATER), probable reducció de *cavall pare*, amb el der. *parero* 141, 148, 150, format amb el suf. cast. -ero, var. del genuí -er (< -ARIU), i el compost *cappare* 140, 145; per al canvi semàntic, veg. comentaris dels inf. ("aquest bou lo guardarem per a fer de pare" 118; *parero* "de cria" 148; *cappare* "fa de semental" 140, 145).

Jòneg 170, pron. [tʃ'ɔnek], és la masculinització de *jònega* (< llat. vg. *JŪNICA; veg. mapa 818). L'alg. *trau* 85 és un manlleu al sard logudorès. *Xirlo* 160 sembla una var. del murcià *chirro* (cf. *ALeCMan*, mapa 604), que té l'aspecte d'una onomatopeia, a partir de l'etapa de mamelló, i de la idea de 'xuclar la llet' pel soroll que es fa (veg. *xurmer*, *xurm*, *xerro* del mapa 819); semblant origen pot tenir *churro*, de Cuenca (cf. *ALeCMan*, *ibidem*).

Des d'una perspectiva areal, *toro* és general al Principat i la Catalunya del Nord, amb presència puntual de *bou* i de *brau*, mentre que *bou* coneix una àrea força compacta en val.; *brau* és propi sobretot del mall. i men.

Són mots normatius *toro*, *bou*, *brau* i *jòneg* ("brau o bou jove"), des del DG₁, 1932; *semental*, com a substantiu, des del DIEC₁, 1995.

